

Teoria estetyczna Romana Ingardena

Autor tekstu: **Daniel Krzewiński**

Choć w pewien sposób spójna i stanowiąca zwartą całość, twórczość Ingardena dotyczy różnych dziedzin i zagadnień. We wczesnym okresie zajmował się on publicystyką kulturalną, pisał artykuły na tematy dydaktyczne i pedagogiczne oraz krytyki teatralne. Ingarden posiada w swym dorobku ponad 200 opublikowanych pozycji, w tym 24 książki. W każdej z dziedzin, po których się poruszał, wniósł swój wkład w postaci opracowań książkowych, artykułów, odczytów. Najbardziej znaczący wkład wniósł jednak do ontologii dzieł sztuki, ontologii przedmiotu estetycznego i opisu przeżycia estetycznego. Już w pracy doktorskiej o Bergsonie Ingarden stosuje ogólną metodę badań fenomenologicznych i usiłuje, jak pisze, znaleźć własne stanowisko. Ingarden nie zgadza się z Bergsonem przede wszystkim dlatego, że ten przeczy istnieniu „formy”, tj. istoty, jako czegoś absolutnie niezmiennego, jak twierdził Ingarden gdyby wszystko podlegało zmianom, to nic nie dałoby się ustalić. Termin istoty jest centralną kategorią filozofii Ingardena. Zanim przejdziemy do bardziej szczegółowej analizy Ingardenowskiej ontologii sztuki stwierdzimy jeszcze, że polski fenomenolog już od 1913 roku, tj. od momentu zapoznania się z ideami Husserla, występował przeciwko idealizmowi transcendentalnemu swego nauczyciela. Twierdzi on wprost, że jego argumenty są, albo niewystarczające, albo niesłuszne.

Ontologia sztuki

Połowa pism filozoficznych Ingardena poświęcona jest filozofii sztuki. Najważniejsze osiągnięcia Ingardena z tego zakresu to: określenie dzieła sztuki, teoria dzieła literackiego, własna teoria obrazu, a także teoria utworu muzycznego i dzieła architektury. Rozważania estetyczne Ingardena dotyczą głównie tzw. sposobu istnienia i struktury dzieł sztuki, zagadnienia ich poznawalności i wartości. Poglądy estetyczne Ingardena zawarte są w jego podstawowych pracach: „Studia z estetyki”, t. I, II (Warszawa 1958), „O dziele literackim” (Warszawa 1958), „Przeżycie, dzieło, wartość” (Kraków 1966). Poglądy ontologiczne Ingardena oraz jego teoria poznania, stanowiące uzasadnienie teorii estetycznej, zawarte są przede wszystkim w pracy „Spór o istnienie świata”, t. I, II (Warszawa 1971). Przy rozważeniu filozofii Ingardena należy zacząć od pojęcia intencjonalności, bez zrozumienia którego nie jest możliwa dalsza dyskusja nad teorią sztuki tego filozofa.

Zasada intencjonalności jest filozoficzną podstawą ontologii sztuki Ingardena. Przy pomocy tej właśnie zasady Ingarden, na sposób idealistyczny, określa stosunek sztuki do rzeczywistości, tzn. wykazuje fikcyjny charakter dzieła literackiego, oraz to czym różni się ono od innych treści świadomości, przy czym świadomość rozumiana jest przez Ingardena jako własność duszy. Intencjonalność więc w najogólniejszym sensie jest to skierowanie świadomości na przedmiot, a zarazem samoobecność przedmiotu w świadomości. Intencjonalność oznacza, że świadomość jest zawsze świadomością czegoś. Podkreślić należy, że dla fenomenologów, podobnie jak dla średniowiecznych scholastyków, przedmiotami intencji nie są rzeczy realne, lecz „idee” lub „species” jak je nazywa Ingarden tj. dziedzina tzw. czystych możliwości.

Dzieło sztuki jako przedmiot intencjonalny istnieje w sposób heteronomiczny, tzn., że jego fundament bytowy znajduje się w innym przedmiocie. Istnienie tych ostatnich jest gwarancją intersubiektywności zbiorów zdań zawartych w dziele. Na przykładzie przedmiotu estetycznego, który odróżniał od dzieła sztuki (w przeciwieństwie do dzieła sztuki, przedmiot estetyczny jest monosubiektywny), Ingarden chciał wypracować metodę analizy przedmiotu intencjonalnego. Możemy stwierdzić, że estetyka Ingardena jest w gruncie rzeczy ontologią sztuki. Ingarden od samego początku przeciwstawił dziedzinę sztuki, w którą wcielają się wartości rozumiane przez niego idealistycznie, światu realnemu zakładając, że dzieła sztuki są przedmiotami czysto intencjonalnymi. Dzieło sztuki, według Ingardena, nie jest ani czymś materialnym, ani czymś psychicznym, ani idealnym, lecz czymś całkiem innej natury, czyli właśnie przedmiotem intencjonalnym. Jest to teza stanowiąca punkt wyjścia w estetycznych rozważaniach Ingardena. Ingarden stoi na stanowisku, że najwyższym rodzajem wartości są wartości moralne i estetyczne. Bez obcowania z tymi wartościami człowiek staje się nieszczęśliwy. Nie należy jednak sądzić, że wartości zdaniem fenomenologów to coś, co wytwarzane jest przez ludzi. Człowiek wytwarza twory kultury, kultura natomiast ujawnia lub ucieleśnia w sobie wartości dobra i piękna. Same wartości istnieją w idei. W twierdzeniu Ingardena, że wartości mają charakter idealny, uwidacznia się wyraźnie idealistyczne (idealizm obiektywny)

stanowisko autora.

Ingarden był pierwszym fenomenologiem, który postawił pytanie o sposób istnienia dzieła literackiego. Dzieło literackie jak już powiedzieliśmy, jest dziełem intencjonalnym, a do jego istnienia potrzebne jest istnienie pewnych przedmiotów materialnych, aktów twórczych autora i aktów współtwórczych czytelnika. Ingardenowska teoria struktury dzieła literackiego tzw. teoria warstw jest rozwinięciem i sprecyzowaniem znanej w średniowieczu koncepcji tzw. poczwórnej analizy. Zdaniem Ingardena, dzieło literackie składa się z czterech warstw: 1. warstwy brzmień słownych, 2. warstwy znaczeń, 3. warstwy wyglądnów przedmiotów przedstawionych, 4. warstwy samych przedmiotów przedstawionych (treść dzieła sztuki). Dzieło sztuki jako całość stanowi strukturę polifoniczną, powstałą z połączenia jakości estetycznych poszczególnych warstw. O wartości estetycznej dzieła decyduje właśnie rodzaj tej polifonii. Zdania tworzące dzieło nie są sądami w sensie logicznym, lecz jedynie tzw. quasi-sądami. To samo odnosi się do pytań zawartych w dziele sztuki. Wynika to z tego, że przedmioty przedstawione w dziele sztuki nie są, zgodnie z teorią Ingardena, przedmiotami realnymi, lecz jedynie fikcjami. Ingardenowska teoria quasi-sądów była przyczyną wielu sporów i nieporozumień. Jedni zarzucają jej oderwanie dzieła sztuki od rzeczywistości społecznej i historycznej, inni utrzymują, że ma ona sens jedynie techniczno-logiczny. Jest rzeczą zrozumiałą, że np. z marksistowskiego punktu widzenia traktowanie zdań występujących w literackim dziele sztuki jako nie odnoszących się do rzeczywistości społecznej, musi być potraktowane jako błędne. Mimo to za słusne należy uznać potraktowanie przez Ingardena czytelnika jako współtwórcy dzieła sztuki, zaakcentowanie jego czynnej roli w powstawaniu tzw. konkretyzacji dzieła sztuki (określenie „pustych” miejsc w tekście literackim). Przedstawioną wyżej w wielkim skrócie teorię „warstw” dzieła sztuki literackiej oraz teorię powstawania „konkretyzacji” Ingarden przeniósł na inne rodzaje dzieł sztuki. W innych sztukach brak dwóch pierwszych warstw, ale występują tam warstwy wyglądnów i przedmiotów przedstawionych. Dwie warstwy posiada zdaniem Ingardena obraz malarski.

Fenomenologia

Fenomenologia zakłada zdaniem Ingardena przede wszystkim istnienie jakiegoś ponadhistorycznego i ponadindywidualnego rozumu tzw. czystej świadomości, oczyszczonej od treści zmysłowej, transcendentalnej i ujmowanej w „poznaniu apriorycznym”. Poza czystą świadomością istnieje jeszcze „czyste ego” tj. podmiot aktów „czystej świadomości”, jako coś różnego od realnej osoby ludzkiej. Sam Ingarden przyjmuje ponadto obiektywne, autonomiczne i pozaczasowe istnienie wartości, jako czegoś niezmiennego, bytującego w jakimś ponadzmysłowym świecie. Ingarden zakłada otwarcie istnienie idei i na tym założeniu oparta jest cała jego filozofia. Zakłada on istnienie przedmiotów ogólnych, a po ich przyjęciu stwierdza zachodzenie między nimi pewnych koniecznych związków. Podstawą teorii sztuki Ingardena są założenia o charakterze idealistycznym. Od konkretnego przeżycia odrywa on „zawartość idei”, absolutyzuje ją, odizolowuje od aktu świadomości i ontologizuje. W ten sposób jego „ontologia”, tzn. nauka o czystych możliwościach staje się metafizyką. W swoich rozważaniach estetycznych Ingarden przyjmuje idealistyczną koncepcję sensu zdania, zgodnie z którą zdanie ma sens niezależnie od podmiotu poznającego. Ingarden twierdzi, że przedmiot estetyczny jest przedmiotem idealnym, a więc pozaczasowym, co stoi w skrajnej sprzeczności z ewidentną historycznością dzieła sztuki. Sztuka zgodnie z jego teorią, nie odzwierciedla świata rzeczywistego, lecz obiektywizuje jedynie wartości i umożliwia ich przeżywanie. Estetyka Ingardena to czysto opisowa teoria dzieła sztuki, a także teoria wartości estetycznych. Opis fenomenologiczny nie jest opisem rzeczywistych dzieł sztuki, ale jedynie czystych możliwości teoretycznych. Jest to „ontologia opisowa”. Człowiek na gruncie fenomenologii, jest człowiekiem abstrakcyjnym, ponieważ fenomenologia traktuje go przede wszystkim jako podmiot myślenia teoretycznego. Ważne i godne uwagi jest na pewno precyzyjne odróżnienie przez Ingardena dzieła sztuki od jego konkretyzacji estetycznej, czy też wyjaśnienie, że sądy wartościujące nie odnoszą się do samego dzieła sztuki, lecz właśnie do owej konkretyzacji.

Podsumowując należy stwierdzić, iż mimo wielu zastrzeżeń wobec samej fenomenologii badania R. Ingardena w dziedzinie estetyki uznane zostały prawie wszędzie, niezależnie od stanowiska wobec założeń ontologicznych i teorii poznawczych fenomenologii Teoria estetyczna polskiego uczonego zdobyła sobie popularność poza Polską, zarówno w Europie jak i Ameryce. Panuje dość powszechne przekonanie, że nie można pracować naukowo na polu estetyki i teorii sztuki, bez uwzględnienia wyników jego badań.

Bibliografia:

1. Ingarden R., Wybór pism estetycznych, Kraków 2005,

2. Markiewicz B., *Od Nietzschego do filozofii współczesnej, wybór tekstów*, Warszawa 1999,
3. Roman Ingarden i dążenia fenomenologów, w 110 rocznicę urodzin Profesora — materiały po konferencyjne, pod red. Cz. Głombika, Katowice 2006,
4. Sarna J. W., *Człowiek i filozofia*, Kielce 2000,
5. Tatarkiewicz W., *Historia filozofii, T. III*, Warszawa 2002,

Zobacz także te strony:

[Dzieło sztuki literackiej a dzieło sztuki teatralnej w estetyce Ingardena](#)

Daniel Krzewiński

Ur. 1982 w Brzegu. Magister historii Uniwersytetu Opolskiego. Pasjonat i badacz historii filozofii. Główny krąg jego zainteresowań skupia się wokół filozofii XIX i XX wieku, a także kwestii ontologicznych i filozofii religii.

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 23-01-2010)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7098) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7098>)

Contents Copyright © 2000-2010 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2010 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl